

Beste liefhebbers van klok en beiaard,

Ik begin dit praatje over de CD 'Bells Forever' graag met een citaat van de grote Franse filosoof Jean-Jacques Rousseau. In zijn *Dictionnaire de musique* uit 1767 schrijft hij onder het lemma 'carillon': 'C'est toujours une sottise musique, que celle des cloches': muziek voor klokken is een beetje een gek idee. En hij vervolgt door te zeggen dat dat zelfs het geval is wanneer alle klokken juist gestemd zijn, iets wat trouwens nooit het geval is.

Dit strenge oordeel belette Rousseau niet zelf een stukje te schrijven voor het automatische carillon van de Samaritaine in Parijs. De dubbelzinnige houding van Rousseau tegenover muziek op klokken is representatief voor de houding van velen: wij vinden muziek op klokken niet altijd evident, maar we vinden er toch een zekere charme in, iets dat ons onweerstaanbaar aantrekt.

Vanuit historisch perspectief is het oordeel van Jean-Jacques Rousseau te verklaren. De eerste klokken, vaak koeie- en paardebellen, waren niet bedoeld om mooi te klinken: ze dienden vooral om vijanden en boze geesten angst aan te jagen en het was dus een kwaliteit indien ze slecht en angstaanjagend klonken.

Maar vanaf het ogenblik dat de christelijke kerk en stadsbesturen klokken ook gingen gebruiken om de omwonenden naar de kerk of naar het marktplein te lokken, veranderde er iets: klokkengieters begonnen te streven naar welluidendheid in de klokkenklank, zeker wanneer verschillende klokken samen moesten luiden. Rond het jaar 1500 klonken klokken al zo mooi dat de bewoners van de Lage Landen er muziek in gingen zien - of beter muziek in gingen horen. Zo kwamen ze op het idee om het idee om de klok om te bouwen van signaalinstrument tot muziekinstrument: een beetje een gek idee, maar tegelijk een kunststuk van de hoogste orde. Vandaag vergapen wij ons aan de technologie van vandaag, die het mogelijk maakt dat allerlei muziek uit een klein doosje komt dat we smartphone noemen, en nog wel rechtstreeks uit de cloud gehaald. We moeten echter met des te meer bewondering kijken naar onze voorouders, die 500 jaar geleden de eerste tuigen bouwden die, voortgedreven door de energie van een gewicht van enkele honderden kilo's en aangestuurd door het digitale programma van de speeltrommel, volautomatisch muziek

speelden voor een gehele stad. Ze creëerden performante luidsprekers, ingepakt in het jasje van een kerktoren of belfort. Dat was muzikale toptechnologie, de eerste *music in the cloud*, en we mogen de Lage Landen gerust het Silicon Valley van de 16<sup>de</sup> eeuw noemen, of misschien beter nog 'Carillon Valley'.

Nadat de gebroeders Hemony er anderhalve eeuw later in slaagden om klokken zuiver te stemmen - luister maar naar de klokken in deze stad Gouda - werd de klok de meest performante natuurlijke klankvoortbrenger van de mensheid, en dat is ze vandaag nog steeds, ondanks alle recentere toptechnologie. Vandaag is er immers geen enkel tuig dat drie belangrijke klankeigenschappen in zich verenigt: een herkenbare muzikale toonhoogte, een hoog volume en een natuurlijk klankverloop. Een klok produceert dus 'mooi lawaai', hoe tegenstrijdig deze woordcombinatie ook klinkt. Wellicht is het deze unieke combinatie die mensen overal ter wereld met fascinatie doet luisteren naar de klok, ook nu onze samenleving de klank van de klok niet meer nodig heeft om behoorlijk te functioneren.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele tientallen componisten zich in hun werk hebben laten inspireren door de klank van een klok. Net als de Vlamingen en Nederlanders rond 1500 hoorden ook zij muziek in de klokkenklank en gebruikten zij lokale klokmotieven als basis voor hun composities. Barokcomponisten gebruikten motieven op 3 of 4 klokken als ostinate bas waarop zij naar hartenlust konden variëren, de piano- en orkestmuziek uit de Russische romantiek is helemaal doordrongen van de energieke klanken van de zvon; impressionistische componisten waren gefascineerd door de mysterieuze klokkenklanken zelf, vaak in combinatie met een natuurtafereel: denk maar aan *Cloches à travers les feuilles* of *La cathédrale engloutie* van Debussy; en het repetitieve van de klokkenklank was natuurlijk gedroomd materiaal voor componisten van repetitieve en minimal music. Met een beetje inspanning is het zelfs mogelijk de geschiedenis van de klokgeluie en carillons te reconstrueren aan de hand van de evocaties die je ervan terugvindt in de klassieke muziek van de 16<sup>de</sup> tot de 21<sup>ste</sup> eeuw.

Startend vanuit de observatie dat muziek op klokken misschien wel een beetje een gek idee is, is het meer dan opmerkelijk dat de klank van klokken een rijke inspiratiebron is geweest voor de muziek in het algemeen.

Dat brengt mij bij de CD 'Bells Forever'. Toen Ben van der Linden mij voor het eerst meldde dat hij een CD aan samenstellen was als artistieke afsluiting van de befaamde Vlaardingse Beiaardweken, was mijn eerste reactie: 'Hmm, weer een CD met beiaardmuziek...' Ik ben immers een koele minnaar van beiaard-CD's. Voor mij is beiaardmuziek op CD het auditieve equivalent van vuurwerk op TV: best aardig, maar slechts een zwakke afspiegeling van *the real thing*, waarin de klokkenklank zich manifesteert in het unieke decor van de lokale tijd en van de lokale ruimte. Als men iéts bij wet zou moeten verbieden, dan is het wel het produceren van beiaard-CD's of het dealen hierin (uiteraard kan ik akkoord gaan met een gedoogbeleid tegenover een beperkt gebruik van beiaard-CD's). En hierbij beken ik ootmoedig dat ik zelf ook een aantal keren heb gezondigd door mijn medewerking te verlenen aan beiaard-CD's.

U kan zich voorstellen hoe groot mijn opluchting was toen Ben mij de inhoud van de CD in wording doorstuurde: het product bevat geen gram beiaardmuziek, het is helemaal clean!

Nadat ik de CD vooraf heb kunnen beluisteren en het begeleidende boekje heb kunnen bekijken, ben ik tot de conclusie gekomen dat hij niet minder dan 6 belangrijke kwaliteiten heeft. Ik overloop ze even.

Ten eerste is deze CD een ode aan de klok als cultuurproduct in al haar verschijningsvormen. Ze doet dus recht aan de universele betekenis die de klok had en nog heeft in vele regio's en culturen.

Hieruit volgt een tweede kwaliteit: in tegenstelling tot CD's die enkel maar beiaardmuziek of klokgeluiden bevatten, zit deze CD vol afwisseling: luisterplezier gegarandeerd!

Ten derde: de muzikale kwaliteit is top. Ben van der Linden is erin geslaagd om opnamen van topuitvoerders samen te brengen in dit ene product.

Ten vierde: de CD bevat voornamelijk muziek die op een of andere manier tegenwoordig is geweest tijdens de Vlaardingse Beiaardweken.

Ze documenteert dus een memorabele periode in de recente beiaardgeschiedenis.

Ten vijfde: het CD-hoesje toont de mooiste afbeelding van klokken die ik ooit heb gezien. U merkt wellicht op: 'Ik zie helemaal geen klok'. Inderdaad, het hoesje beeldt de klok niet af als object, maar ze reflecteert haar klank, die ontastbaar is en die de ether vult: lucht, wolken en de zon die je niet rechtstreeks ziet, maar die wordt gereflecteerd in de wolken. *Music in the cloud*.

Tenslotte bezit deze CD heeft belangrijke educatieve waard. Je kan de volledige geschiedenis van klok en beiaard vertellen aan de hand van de 14 tracks van deze CD. En om dat te bewijzen, ga ik dat meteen maar doen.

In prechristelijke tijden werden klokken voornamelijk gebruikt om het vee te beschermen tegen boze geesten (track 12: Doppleriana, met gebruik van koebellen).

In de christelijke cultuur speelden klokken een prominente rol in de religieuze beleving van de gelovigen. Ze riepen de levenden en rouwden om de doden (track 14: Mortuos Plango, Vivos Voco).

De mysterieuze klank van de klok gaf aanleiding tot sagen en legenden: klokken begonnen vanzelf te luiden, ploften in vennen, putten en moerassen en joegen stoute kinderen de stuipen op het lijf (track 7: Die wandelnde Glocke).

Naarmate de klank van klokken alle gebieden van het openbare en private leven begon te regelen, was het belangrijk dat er variatie kwam in de klokkenklanken. Klokkengieters goten dus niet enkel grote klokken die van ver te horen waren (track 13: Ravel, Entre cloches), maar ook lichte klokken met tintelende klank (track 5: Liszt, La campanella). Iedereen herkende de klank van de klok, die vaak de lokale identiteit van steden en dorpen bepaalde (track 8: Le clocher de Dampierre).

Over lokale identiteit gesproken: Engeland moest het weer even anders doen. De Engelsen ontwikkelden in de 17<sup>de</sup> eeuw het change-ringing of wisselluiden, waarbij luiders strakke melodische patronen ontlokten aan hun luidklokken. Om deze moeilijke techniek in te oefenen zonder de burens urenlang te storen, oefenden change-ringers in de pub met handbellen (track 2: Arsis Handbell Ensemble).

Ook op het vasteland ontstond een nieuwe techniek om luidklokken nog feestelijker te laten klinken. Al in de 12<sup>de</sup> eeuw gingen klokluiders op hun luidklokken beieren: in plaats van de klokken te luiden, trokken ze de klepels rechtstreeks tegen de klokken en konden zo ritmisch variëren naar hartenlust. Deze speeltechniek wordt vandaag nog beoefend in de Russische *zvon* ([track 4: \*Zolotoj Plyos\*](#)).

Vanaf de 14<sup>de</sup> eeuw werden torenuurwerken voorzien van klokjes die de omwonenden waarschuwden voor de komende uurslag. Die voorstellen kregen snel muzikale inhoud ([track 10: \*The Bell Pavan\*](#)). Sommige voorslagmelodietjes werden wereldberoemd, zoals de *Westminster Chimes*, die geëxporteerd werd naar het gehele Britse Gemenebest en via grootmoeders klok ook daarbuiten ([track 11: \*Vierne, Carillon de Westminster\*](#)).

Rond 1500 smolten voorslag en beiertechniek samen en ontstond de beiaard, hét muziekinstrument van de Lage Landen ([track 9: \*Della Bosiers en Ben van der Linden: De beiaard\*](#) - hierin hoort u toch een kleine dosis beiaardklanken).

De eerste beiaarden klonken naar onze normen ontzettend vals. De lucht klaarde op toen beiaardier Jacob van Eyck rond 1642 aan de gebroeders Hemony leerde hoe ze klokken zuiver konden stemmen. Van Eyck was op dat ogenblik al 20 jaar lang akoestische proeven aan het doen op klokken en op wijnglazen, tot bewondering van onder meer René Descartes ([track 6: \*Petr Spatina: glasharp\*](#)).

Tot op vandaag is de beiaardcultuur, the art of music in the cloud, in de Lage Landen springlevend. Maar er verschijnen onweerswolken aan de hemel. Vooral in Nederland zijn gemeentebesturen opnieuw genoodzaakt de budgettaire broeksriem aan te trekken. En waar gaat wel eens het eerst het licht uit? In de klavierkamer van de beiaardier. Voor dit gevaar heeft de Jules de Corte ons al gewaarschuwd in 1958 ([track 3: \*De beiaardier van Vlissingen\*](#)). Het is misschien niet toevallig dat het liedje pas dit jaar werd ontdekt door Ben van der Linden, op een ogenblik waarop er weer een besparingsgolf de Nederlandse steden teistert.

De blinde ziener Jules de Corte vertelt dus het verhaal van de beiaardier van Vlissingen: ‘Hij maakte nooit vergissingen, maar veel salaris kreeg hij niet’. Op een bepaald moment was de beiaardier weg.

‘Ten langen leste heeft een koopman hem gevonden  
Hij was nu beiaardier in Dendermonde.’

En de Brabantse bard besluit:  
‘Goed betalen, anders niet.’

Er blijft nog 1 track over: het nummer 1. Het is de song *Bells* van Ben Arnold. Dit lied vat de gehele CD samen. De zanger roept op ‘Listen to the bells’: luister naar de klokken in je dorp of in je gemeente: stel je open voor hun boodschap. Dit brengt mij bij het beroemde gedicht van de Engelse renaissancedichter John Donne *No Man is an Island*. Wanneer je de klok hoort, vraag niet voor wie ze luidt. Je weet het zelf wel: ze luidt voor jou. Laat de klank bij je binnenkomen en besef dat je deel bent van een groter geheel dat door de klank van de klok wordt verbonden.

Luister dus naar deze CD, hij klinkt voor jou. Besef ook de klank van de klok langzaam uitsterft - niet alleen in letterlijke betekenis, maar ook in de context van onze huidige samenleving. Laten we er samen naar streven dat de klank van de klok, dit cultuurgoed van ons allen, nooit zal verdwijnen. *Bells Forever* !

Beste Ben en Della, ik wens jullie van harte proficiat met deze prachtige realisatie, en beste publiek: ik wens u veel luisterplezier met de CD ‘Bells Forever’.